

Domaniczky Endre
Szemelvények¹ Mádl Ferenc 1956-os feljegyzéseiből²
(1956.09.19-1956.11.02.)

2021-ben Mádl Ferenc kettős – születésének 90., halálának 10. – évfordulója alkalmából megkezdődött személyes iratainak összegyűjtése és feldolgozása. Néhány fiatalkori munkáját – regényét, különböző cikk- és műfordításait, a magyar reformkor nagy alakjairól szóló esszéit – a néhai köztársasági elnök egészen haláláig az íróasztala fiókjában őrizte.³ A személyes iratai közül több naplója és egy beszélgetőfüzete (továbbiakban: füzet) is előkerült. Ez utóbbiba 1956 júniusa és novembere között írt – saját maga részére –, elsősorban olyan gondolatokat, amelyeket akkoriban nem volt ildomos kimondani, hangosan megvitatni vagy éppen levélben közölni, másrészt privát, a feleségének, Mádl Dalmának szóló feljegyzéseket.

A füzet első tizenkét lapja – a június és szeptember közötti bejegyzések – tollal íródtak. A szeptember 19 – november 2. közötti szövegrészek viszont túlnyomórészt ceruzával – egyértelműen amiatt, hogy szükség esetén ki lehessen őket törölni. Az első ceruzás bejegyzés külön érdekessége, hogy több mint egy hónappal a forradalom kitörését megelőzően már a növekvő elégedetlenséget tanúsítja.

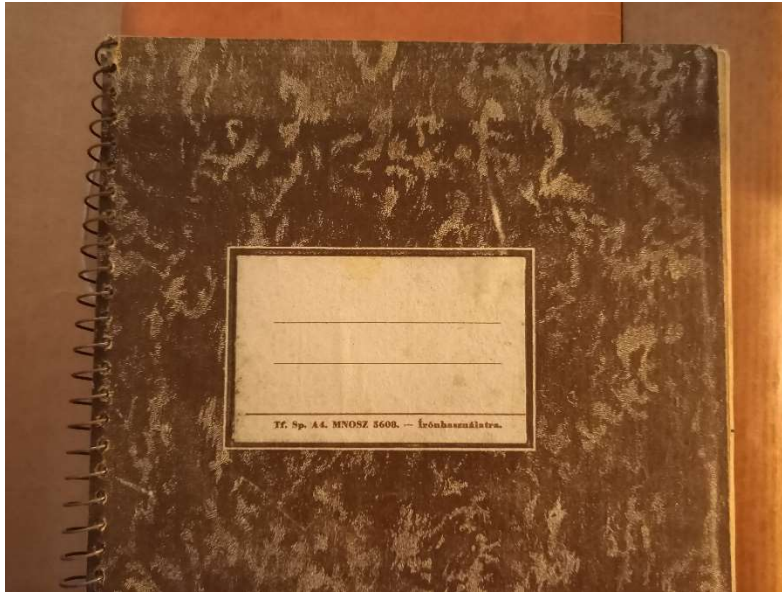
A füzet utolsó tizenegy lapja nemcsak az íróeszköz, de az íráskép tekintetében is eltér az első résztől. Mádl betűi itt nagyobbak lesznek, írásmódja pedig – ahogy a benne föltozoló gondolatokat megpróbálja azonnal mondatokká formálni – gyorsabbá és határozottabbá válik. Igen, ezek a bejegyzések a forradalom lázában égő Budapest mindennapjait örökítették meg a főszereplők, a magyar fiatalság egyik tagjának, az ekkor huszonöt éves Mádl Ferencnek a ceruzájával. Mádlról eddig is lehetett tudni (l.: a forrásközlés utáni tanulmányt), hogy több kulcsfontosságú eseménynél személyesen is jelen volt, de a füzet révén a gondolatai is megismerhetők, hiszen ezeket a nap végeztével mintegy összefoglalásként, lefekvés előtt vetette papírra. Éppen ezért feljegyzései – függetlenül későbbi magas közéleti megbízásaitól – hiteles kortörténeti dokumentumok, amelyeket – a Mádl család engedélyével – a privát, a feleségéhez szóló részek kivételével teljes terjedelmében, a mai helyesírás szabályainak megfelelően teszünk közzé.

---

¹ A magánéleti vonatkozású részek nélküli válogatás. Mádl Dalmára vonatkozó utalást csak akkor hagytam az anyagban, ha ez általánosságban a helyzet, a körülmények jobb megértését (például: a távollévők közti kapcsolattartás nehézségeit) segítette elő. Az írásjeleket egyes esetekben a könnyebb olvashatóság érdekében megváltoztattam, Mádl eredeti aláhúzásait a szövegben kurziválással jelöltem. A szögletes zárójelk a kihagyott részekre, illetve a javított vagy pótoltt írásjelekre utalnak.

² A forrás pontos címe: Mádl Ferenc: Gondolatok, élmények, beszélgetések másról és magamról magamnak (1956.06.15-[11.02.]) (a Mádl család tulajdonában).

³ Tételes felsorolásukat lásd: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc bibliográfiája (Kézirat, 2022).

A beszélgetőfüzet cím nélküli borítója

Szemelvények

[1956.] IX.19.

Több ezer (száz) ember tolongott a Gólyavárban, ahol előadók sora foglalkozott ifjúságunk, különösen munkás- és parasztiifjúságunk nevelési, oktatási, erkölcsi, világnézeti, ideológiai kérdéseivel – vagy ahogyan az előadók nevezték (és a közönség helyeselt hozzá) – *válságával!* „Praktisch, verloren wir die Jugend” – mondta tegnap Gerats német professzor.⁴ Ma ez a gyűlés ezt igazolta. Válság és hozzá súlyos válság.

Fiatalok tömege nem végzi el az ált[alános] iskolát (több ezerről beszéltek), óriási méreteket öltött a fiatalok bűnözés, pedagógiai rendszerünk megmerevedett, üres formák alkalmazásában merül ki, ahol kozmopolitaként üldöznek – így az egyik szónok – embereket, akik általános műveltséget akarnak az ifjúságnak adni (Homeros, Horatius, Sophokles, Dante, Shakespeare, stb.)

Tehát baj van! Politikai bajok, szervezési és anyagi nehézségek – de ezeken lassan segít a kormány.

Csak az egyik szónok jutott el a baj gyökeréig, amikor azt mondta: Ma sokkal többet fizetünk ki tanítói és tanári fizetésekre és egyéb dologi költségekre – mégis, a krízis egyre mélyül! Hol a hiba? Ott, hogy a tanítók és tanárok szürke *hivatalnokokká* váltak! Ez az!

Én ezt így fejezném ki: nincs *hivatás!* – a szónok nemes értelmében. Nincs P. Flanagan⁵ és boys'town,⁶ nincs ilyen szellem! Legalábbis túl kevés!

---

⁴ Hans Gerats büntetőjogász professzor, a berlini Humboldt Egyetem tanára. 1956 szeptemberében két hetes látogatásra érkezett Magyarországra. Budapesti tartózkodása idején egy ideig Mádl Ferenc volt a kísérője. Vö.: Krónika (In: A MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei 8/2. 170.), valamint Mádl Ferenc 1956.09.29-i levele Mádl Dalmának (a család tulajdonában).

⁵ Edward Joseph Flanagan (1886-1948) ír származású amerikai katolikus pap. Életét – Spencer Tracy főszerelésével – a Boys Town c. film (1938).

⁶ Boys Town eredetileg egy, az amerikai Nebraska államban P. Flanagan által alapított árvaház volt, amely rövidesen egy oktatási és nevelési központtá nőtte ki magát.

Ide hivatás kell! Emberek kellenek – hogy jövőnket megmenthessük. Áldozatvállaló fiatal lelkek! És mindaz, ami ezt feltételezi, valamint belőle folyik!

Sajnos erről keveset beszéltek!

Mégis nagyon pozitív volt – a múltat tekintve! Mindenki[,] aki jelen volt[,] valamiképp eljutott a probléma lényegének teljes vagy kevésbé teljes megsejtéséig. Hivatás! Hivatás!

Körülnéztem, hogy volt-e jelen pl. pap (bármilyen furcsa is ez az ötletem), de nem láttam. Később jutott eszembe, hogy csak meghívóval lehetett belépni.

Pedig: piaristák, papok – jöjjetek, lássátok az életet!

1956.10.24. 01h

Soha nem látott események – vagy inkább a nemzet tragédiája, hogy idáig kellett jutni!

Zúg a fejem, szokottnál hevesebben ver a szívem. Ezernyi gondolatom közül mit is írjak?

Hallatlan tömeg a parlament előtt – éles politikai jelszavak – amelyekre végül is nem kaphatni választ. [É]g az utca – emberekre lőnek – az utcán fegyvert osztogatnak – ropognak a puskák – az egésznek inkább oka van, mintsem meghatározott célja, hisz spontánul jött – egy békés tüntetésből – alig tudtam átjönni a tűzvonalon – aggály: hogy mi lesz? Az emberek, akik életüket veszítik! Talán mi is! Vér – vér! – Fáj! Aggaszt! Mindenki felelős! – Mi van otthon? – Van-e kilátása? – Vagy csak vérfürdő lesz-e? Biztosan! – Tragédia[,] Tragédia! – Mi van otthon?! – Mi lesz reggel? – Holnap!

Ez most nem alkalmas idő a félelmetes gondolatok, gondolatsorok, lelki vívódások papírra vetésére!

[A] jószágos Isten vigyázzon erre a népre! Adjon becsületet, szívet azoknak, akik tehetnének valamit az országért, a népért – és azoknak még többet is, akik tesznek is.

Marcangol most a kérdés: Krisztus, történelmi erő – mutasd meg magad!

Kossuth Lajos tér, fáklyás tüntetés
1956. október 23-án a Parlament előtt (Fortepan/Album023)

[1956.10.] 24. 12h

Orosz tankok a Kálvin téren – egész ostromállapotok!
Gondviselő – vigyázz, kérünk – erre a népre!

A Múzeum körút a Kálvin tér felé nézve (Fortepan / Tóth Tibor)

[1956.10.] 25. 23h

Vérfürdő mindenütt! – a Parlament terén!
Oroszok már átálltak – ők unják a vért!

Hallatlan tragédia! S a „vezetők”?

Nincs szóm!

Csak most némán hódolok azoknak a hősöknek – akik az igazság tudatában valami jobbért küzdöttek és meghaltak.

Magyar halottak nemzeti színű lobogóval letakarva – s mellettük egy cserép virág!

S most éjjel már csend – csak innen-onnan zúg, kattog a géppuska – fáj minden!

A nemzet vérbe fojtva!

Ó, kínozó tragédia! – ó, fájó sors! – ó, lelkiismereti harc!

S egész nap: mi van Veled, Szeretett Mindenem?⁷

[...]

De nyugodj meg – Veled vagyok! Nem vagyok az ezernyi halott között – élet él bennem – élet és bizalom a holnapban, a jobban.

[...]

Fáradt vagyok. Imádkozom Érted, szeretteimért, de most elsősorban azokért, akik életüket áldozták. – Fáj, sajog a lelkem.

S a BBC csak fokozza a kint [!]

S a sírt, hol nemzet sűlyed el,

Népek veszik körül,

S az ember millióinak

Szemében gyászköny ül.⁸

A Köztársaság téri (II. János Pál pápa tér) pártház ostroma során elesett forradalmár letakart holtteste (Fortepan / Pesti Srác3)

1956.október 25-e, csütörtök 24h

Életem legtragikusabb, legmegrendítőbb napja!

[1956.10.] 26. 8h

⁷ Utalás feleségére, Mádl Dalmára, aki ekkor Pécssett tartózkodott.

⁸ Vörösmarty Mihály Szózat c. versének (1836) 12. versszaka. A szöveget eredeti helyesírás szerint közöljük.

És folyik a vér tovább!

Meleg, forró, szent vér – mosd fehérre e nép arcát – simítsd el arca redőit – adj szabad életet a fennmaradóknak!

[...]

Ma már lóttek ismét az orosz tankok. „Timeo danaos dona ferentes”⁹

[1956.10.] 27-én 20h

Semmi hír sehonnan – élnek-e, halnak-e? Minden gondolatom 2 aggodalomba torkollik. Az egyik: a harc nem érheti el tulajdonképpeni célját. 1849 megismétlődik. A másik – ennél személyesebb vonatkozású, s így érzések tekintetében még aggasztóbb: Te, Szeretett Mindenem! Hitvesem! Mi van Veled?! Mennék már gyalog is Hozzád...

[...]

A mindenható Isten vigyázzon Rád – s imádkozzunk együtt a nép jogának, igazságának győzelméért – bármilyen formában öltön is testet.

Történelmi idők voltak ezek (a múlt idő használata rossz).

Ma – a Te imád tette ezt! – az Isten különös kegyelme mentett meg az életnek és Neked: Fejünk fölött egy k.b. 15-20 kg-os ágyúgránát átszakította a tűzfalat és a tetőt – és nem robbant fel!! – leesett az udvarba. Ha az felrobbanik, itt nem maradunk életb[en]. Az Isten kegyelme itt kitapogatható volt!

Beszéltem ma (vagy tegnap?) egy hölgygel, aki valahonnan Tolnából gyalog és szekéren jött Bp-re! – a férjéért! Tudom[,] gondolatban Te is eljöttél...

[...]

S most megint abba hagyom, mert nem tudok sokáig egy helyben maradni, rendszeresen és mélyen elgondolkodni! Előbb magamban kell asszimilálnom ezeket a nagy élményeket, tényeket, fájdalmakat, történeteket!

[1956.10.] 29-én (22h)

Még folyik a vér Bpest utcáin! Még lövet a „nép kormánya” az általa is becsületes embereknek nevezett szabadságharcosokra. A rádió hazudik, az újság hazudik, a kormány hazudik, hogy azonnal kivonják Bpest területéről a szovjet csapatokat – s ma[?] [M]a is (épp most is) dörögnek az ágyúk. Mindegy, mit talál: embert, gyermeket, templomtornyot.

Lőnek, ölnek az ágyúcsövek, a hernyótalpas szörnyű hatalom vérünkben jár az utcán! Megremeg a lelkem! – szólunk, fellázdunk, vérrel töltöttük a keserű poharat – és azt is meg kell innunk! [S] a Kossuth-adó tánczenét játszik!

Ó[,] emberiség, hol vagy?!

A nyitott seb, a hősi halott, az épen maradt is kiáltja: mi lesz? Hát csak a kín marad nekünk? S szabadságunk megint csak annyi lesz, amennyit a „mindenkori kormány” ad, engedélyez nekünk? Hát nincs már kint – csak a nagyszerű halál? A föld gyomra és az élők emlékezete?

---

⁹ Az idézet pontosan: „Timeo Danaos et dona ferentes” (Vergilius Aeneis, II. ének), Lakatos István magyar fordításában: „Bármi is ez, danaóknak ajándékát se kívánom!” A mondatból korán szállóige lett, magyarul általában a „Félek a görögöktől, még ha ajándékot is hoznak” formában szokták hivatkozni (vö.: Pallas Nagy Lexikona 16/190 és Révai Nagy Lexikona 5/271-272.).

Ó, hát kelet népének mi csak átkát hordhatjuk? Önmagunk ügyét nem intézhetjük hát soha?! Egy út van: a halál vagy rabságunk börtöne?

Eddig – megmondom végre! – gyáva voltam. E füzetbe, e lapokra nem mertem gondolataimat egyenesen leírni – mert úgy kellett minden gondolatomat megfogalmaznom, hogy – ha netalán majd rács mögé dugnak velem – legyen valami lehetőség az általános szavak mentésére! Hogy bajom ne legyen belőle – hisz nemcsak magamnak tartozom magammal! Még a gondolat is rab volt! Annyira, hogy magamnak nem mertem leírni! Ó[,] rabságunk börtöne! Szétrúghatjuk-e hát végre?! Mintha látnám: ami ma is csak ígéret – holnap már ígéret sem lesz, hanem „jobboldali-túlzás”, „úszás az árral”, „kényszerhelyzet”, „politikai taktika”, amit gyakorlatból és elméletből is jól ismerünk. Ezer ember bontja ki szabadsága zászlaját, hogy holnap a bűnbélyegzőt süssék rá.

Én a csillagokból olvasok! Ezren indultunk, több ezren bátran, szabadon, a történelmi pillanat mámorával – a [P]arlament elé – és gyilkos kezek géppuskatűzzel, vérfürdővel válaszoltak! És ezt az analógiát, ezt a képet a távlatokba feszülni szinte látom! Hisz mindaz, amit ígérték, nem őszinte, vért kellett adni érte, fegyver erőszakolta ki, amit – ha erejük lesz hozzá – legalábbis megszorítanak!

Vagy nem lesz ez? A történelem atyja, az Isten más tervet készített nekünk? Hihetni, hogy igen! Hihetni – hogy leróttuk bűneinket, lemostuk önnön vérünkkel! Hihetni, hogy az Isten rajtuk, általuk cselekszi azt, amit számunkra készített. Itt érzem, Krisztus, Te történelmi hatalom, népek bírója[,] lépésed realitását és szavad harsonáját[,] Furcsa, de vészben a Te szavad, a Te lépésed is tulajdonképpen ellenségeidben öltött testet. De többet is érzek: próbára tettél bennünket, ezt a hálátlan népedet, és láttad, hogy hű maradt Hozzád! Lucifer bármennyire hitte, hogy győzött – sohasem volt igazában úr rajtuk!

Láttad, hogy az igaz ügyért áldozni mertünk. [L]áttad, hogy a sebesültjeinkért halált is vállaltunk; láttad, hogy nélkülöztünk egymásért, szenvedtünk egymásért – és Te mondtad, hogy aki ezeket akár a legkisebbeknek cselekszi – Neked teszi azt! S ezt objektíven mondtad, de – sokan, rengetegen – ezt szubjektíven is tették! Talán (csak talán? – én biztosan hiszem!) ... elfordítottad tőlünk a haragod.

S most nem a csillagokból, a Te arcodból olvasok!

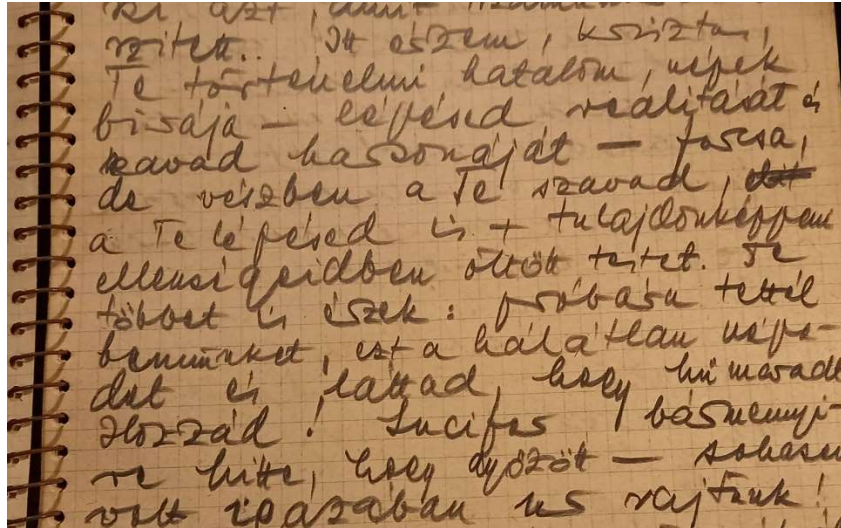
Még virradni fog ez a föld, még babér nő ott, ahol – az ország szívében – vérbe és térdre kényszerített a rabőrök sortüze, még szent lesz a hely, ahol ők pihennek, még valóság lesz az a hit, amely hősi halottat és életben maradtat fűtött, még lemossuk népünk, e sorsközösségnek, nemzetünknek minden gyalázatát, s még – mire fájdalom már múlik – büszke lesz az édesanya, hogy fia hős volt, és ott nyugszik az 1238. számú sírban, még leszünk szabadok egészen[.] Már megmutattuk, hogy lelkünk a tirannizmus, a zsarnokság meg nem fojthatta, s még megmutatjuk, hogy egyszer végleg szétzúzzuk a rabságunk tankokkal védett gyűrűjét – én hiszem mindezt! [H]iszem, hogy mindezt megtehetjük, ha lesz tiszta lelkiismeretünk és bátor szívünk hozzá!

Hiszek az eljövendőben[,] amely előbb-utóbb csak a teljes igazság és a teljes szabadság lehet! Én hiszem ezt, ha még börtönökön is vezet az út (nem tudom, mit hoz a holnap), hiszem – s ezt nem a csillagokból, de a Te arcodból olvasom!

E hitem bátran megvallom és kész vagyok érte mindent áldozni, amit érte áldozni kell és áldozni célszerű! Ha külső rabságunk bilincse még nem is tört szét, egy lépést előre léptem: lelkem, gondolataim zsarnokát, ezt a ravasz fegyőrt leütöttem[,] s a lélek harcát megindítottam

papírjaim nyilvánossága előtt. [S] ha megérik – s ha a teljes szabadságért vívott harcban nem leszünk gyöngék –, világgá indítom gondolataim keresztes hadait – mint új felszabadító hadsereget –, segítsenek a harcban: segítsenek igazán embernek, igazán szabadnak, igazán Isten képmásának lenni!

De addig munkálkodni, küzdeni kell – mert a XX. század hamar elrepül!

Az 1956.10.29-i bejegyzés lendületes sorai Mádl Ferenc naplójában

1956. október 30-án!

Igaz volna ez? Igaz ez? Szabadok vagyunk, leszünk máris?

Nem tudok hinni e csodában!

De mégis így van!

Az oroszok özönlének ki a határon – és szabad választások lesznek!

Szabadság! Szabadság!

Éljen emberi mivoltunknak ez az éltető eleme!

Ma megfordult az utca hangulata! Már reggel!

Fegyvert kapott a nép és a politikai atmoszféra a csúcspontra hágott: garancia kell a függetlenséghez – garancia kell a szabadsághoz!

S délután k.b. 2-kor megszülte gyümölcset a harc: a kormány (a nép már régen) követeli az orosz csapatok kivonását az ország egész területéről – s szabad választásokat hirdet több párt részvételével!

Az előbbi feltétele a másodiknak. De a rádiónk jelzi: az oroszok özönlének ki a határon!

Nem lehet papírra vetni az örömet – a fellélegzést!

Nincs is idő most – most cselekedni és gondolkozva cselekedni kell!

Október 30! Isten hozott – és tartson meg!

[...]

Lenin (Teréz) körút – November 7. tér (Oktogon) sarok.
A szovjet csapatok ideiglenes kivonulása 1956. október 31-én
(Fortepan / Pesti Srác2)

[1956.] November 2-án

Nincs időm – sok munkám mellett – írni, pedig oly sok minden mondanivalóm volna! [...] Válságos pillanatokot élünk! A kormány felmondta a varsói szerződést, kinyilvánította az ország semlegességét és ennek megvédésére kérte az ENSZ-et, valamint felszólította a sz[ovjet] kormányt, hogy a szovjet csapatok haladéktalanul hagyják el az egész ország területét. Kétségtelen: ez az egész nép akaratának félreérthetetlen kifejezése. Ez a hadsereg követelése is. Ez világos beszéd – és világos helyzetet teremtett, amely – a sz[ovjet] kormány döntésétől függően – magában hordja hazánk tragédiájának vagy teljes függetlenségének alternatíváját. Két lehetőség van, ill[etve] látszik egyedül logikusnak: Vagy kivonulnak a szovjet csapatok, vagy hadszíntérré válik Magyarország. A Gondviselő oltalmazzon bennünket!

Ami pedig az események, a mozgatórugók feldolgozását illeti – majd talán, sőt biztosan adatik e célra is idő.¹⁰

[1]956.XI.2.24h

---

¹⁰ A sors furcsa fintora, hogy ennek a munkájának (Mozaikok) az elkészítésére már nem maradt ideje (csak a vázlat megírásáig jutott el).

Üllői út – Nagykörút kereszteződés, Üllői út a Nagyvárad tér felé nézve
(Fortepan / Nagy Gyula)

Mádl Ferenc és 1956

Mádl Ferenc nyilvánosan mindössze egyszer, a 80. születésnapja alkalmából készült interjúban beszélt saját 1956-os élményeiről.¹¹ Akkor is csak visszafogottan, hiszen már korábban, miniszterként leszögezte: „*nem akarok utólag hősköltevényeket mondani.*”¹² Családjának szánt feljegyzéseiben, amelyeken ekkoriban – 2009-2011 között – dolgozott, egy kicsit többet is elárult. Mindazt, ami Mádl forradalom alatti és utáni életéről tudható, alapvetően e két forrás – és néhány levéltári adat¹³ – segítségével lehetett rekonstruálni.

Mádl, aki 1953 óta életvitelszerűen Budapesten élt, a forradalom kirobbanásának időpontjában a Kálvin tér közelében, a kilencedik kerületi Ráday utcában lakott. Az események egy része tehát a közvetlen közelében zajlott, és valóban, a fiatal Mádl néha egyedül, néha pedig Márton bátyjával kettesben, ott is volt a fontosabb helyszíneken: a Parlament előtt vagy a Rádió ostrománál.¹⁴ November elején azonban a baranyai megyeszékhelyre utazott a feleségéhez,¹⁵ hiszen Mádl Dalma ekkor még pécsi lakos volt. Mire visszatért a fővárosba, a forradalom már elbukott.

A megtorlás kíméletlenségével több esetben közvetlen közletről szembesült. A veszprémi mártír, Brusznai Árpád több testvérét is tanította, az egész család ismerte és szerette.¹⁶

¹¹ „*Útjelzők*” Mádl Ferenc a családi mesékről, a nehéz döntésekről, a sorsát rendező fogalmakról (Magyar Nemzet 2011.01.29.5.)

¹² Legyen az oktatás stratégiai ágazat (Köznevelés 1993/11. 3.)

¹³ L. például: Mádl Ferenc adatlapja az aspirantúrára való jelentkezéshez (Mádl Ferenc kandidátusi anyagai. AL 200. TMB 699/429. dosszié).

¹⁴ Mozaikok. Megtörtént történetek üzenete (Tihany – Bp., 2009-2011) [Töredék]

¹⁵ Az ismert források alapján ez nagyjából november 1-3. körül történhetett. Ezt árnyalják a most közölt szemelvények, amelyekben az utolsó bejegyzés 1956.11.02-án éjfélkor készült. Mádl tehát valószínűleg november 3-án, szombaton (ami akkor a hét utolsó munkanapjának számított) utazott le Pécsre, ahogy máskor is tette. Utazás közben, majd pécsi tartózkodása idején nem volt sem ideje, sem lehetősége írni, ezért sem folytatódott a bejegyzések.

¹⁶ L. például: A Himnusszal állt hóhérai elé (Új Horizont 1998. különszám 68-71.)

Mansfeld Péter pedig professzorának, Nizsalovszky Endrének a lakása közelében lakott, ahová a forradalom utáni hetekben Mádl maga is átköltözött.¹⁷ Kedvelt pécsi tanára, Degré Alajos jogtörténész sorsáról valószínűleg Benedek Ferentől értesült,¹⁸ akivel Pécsről való távozását követően is szoros baráti kapcsolatban maradt.¹⁹ Bár ő maga – elsősorban talán azért, mert túl erősen kötődött a szülőföldhöz és a nagycsaládhoz – sohasem akart emigrálni, egyik testvére – az öccse, Miklós – éppen ezekben a napokban távozott, és Németországban telepedett le.²⁰

Vagyis az ismert forrásanyag alapján Mádl Ferenc forradalom alatti tevékenysége nagy vonalakban már eddig is megrajzolható volt. A Szemelvények ehhez – miközben néhány adattal²¹ árnyalja eddigi tudásunkat – a szubjektumot teszi hozzá azzal, hogy bepillantást enged a fiatalember korabeli gondolataiba. A mából nézve legfeltűnőbb a huszonöt éves Mádl érettsége, kötelességtudata és felelősségérzete. Láthatjuk, hogy egyszer sem magáért, hanem elsősorban az orszáért és a magyarságért aggódik, az események kimenetele, a kormány mozgásteret foglalkoztatja. Késői visszaemlékezéseiben azt írta, hogy 1956 környékén egy ideig gondolkodott azon, hogy bekapcsolódjon-e a közéletbe. Feljegyzéseit olvasva elég egyértelműnek tűnik, hogy a forradalomban való nagyobb mértékű szerepvállalásra gondolhatott, amelytől csak Nizsalovszky tanácsa,²² és a családja – 1955 közepén nősült – iránti felelősségérzet téríthette el. Bár a nyílt szerepvállalástól végül tartózkodott, és látszólag beilleszkedett, a következő évtizedekben belső emigrációba vonult.²³ Tudományterületén osztatlan – nemzetközi – elismerést is kiváltó tanulmányai viszonylag nagy mozgásszabadságot biztosítottak számára, rendszeresen utazhatott a nyugati országokba, és véleményére belföldön is kíváncsiak voltak. Tudományos eredményeihez és szakmai tekintélyéhez képest viszonylag lassan haladt előre a ranglétrán, de ez sohasem foglalkoztatta igazán.

A rendszerváltozás korai szakaszában azonban az európai integrációval és a tőkés gazdaság intézményeivel kapcsolatos szaktudása és széleskörű nyugati kapcsolatrendszere következtében viszonylag gyorsan előtérbe került. Ekkor már valószínűleg maga sem tervezte, hogy közfeladatot vállaljon, hiszen professzorként és akadémikusként elérte, amire leginkább vágyott: szabadon írhatott és alkothatott. Ezért is próbált kezdetben kitérni Antall József invitálása elől. Ám végül – hitet téve az '56-ban megfogalmazott gondolatai mellett – elvállalta

---

¹⁷ Mozaikok. Megtörtént történetek üzenete (Tihany – Bp., 2009-2011) [Töredék]

¹⁸ Degrével Mádl később is rendszeres kapcsolatot tartott, és az Akadémia hivatalnokaként is segítette tudományos ügyeinek intézésében. L. még: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc, az MTA hivatalnok (1956-1971) (megjelenés alatt a Jogtörténeti Szemlében); Degré 56-os tevékenységére l.: Óriás Nándor: Emlékeim töredékei (Pécs, PTE ÁJK, 2006. 175-177.); illetve Poprády Géza (szerk.): Magyar örökség. Laudációk Könyve III. 2006-2010. (Bp., MÖEE, 2012. 57-58.).

¹⁹ Mádl az első évfolyamba járt, amelynek a későbbi nemzetközi hírű romanista római jogi órákat tarthatott. Vagyis Mádl Benedek Ferenc tanítványa volt, és kapcsolatuk egészen Benedek 2007-es haláláig szoros maradt. L. még: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc a pécsi jogi karon (megjelenés alatt a Jogtörténeti Szemlében), illetve Domaniczky Endre: Mádl Ferenc kondoleáló levele Benedek Ferenc özvegyének (forrásközlés) (Ad Aspera Per Astra 2022/1 – megjelenés alatt).

²⁰ Édesapjuk több évtized távlatából a távozás okaira így emlékezett: „*Megjött az 56-os október, amikor Miki sokakkal együtt elhagyta a szüleit, a magyar hazát. [P]róbáltuk lebeszélni, de minden hiába volt, vitte az áradat.*” (ifj. Mádl Antal: Életemről szóló vallomásaim. Bánd, [1982 körül], 86.).

²¹ Mint például a fel nem robbant bomba története.

²² Nizsalovszky tanácsát a Mozaikokban konkrétan említi.

²³ „*Minden hozzám hasonló értelmiségi politikai értelemben belső emigrációban élt akkoriban. Tette a dolgát, várt. És gondolatilag sürgette a változásokat*” – utalt vissza erre az időszakra köztársasági elnökként adott első interjújában (Rólunk is szól a mese. Beszélgetés Mádl Ferencsel. Magyar Nemzet 2000.06.10.25.).

a felkérést, s ezzel kezdetét vette életének utolsó szakasza, amikor – mintegy két évtizeden keresztül – elsősorban politikusként tevékenykedett. Fő célja mindvégig – miniszterként és köztársasági elnökként is – a szabaddá vált ország újraépítésében és külpolitikai értelemben vett újrapozicionálásában való közreműködés volt. Más szóval Magyarország visszavezetése „a történelem fő sodrásába.”²⁴ Mindannak a gyakorlati megvalósítása, amiről ’56 sorsfordító napjaiban naplójának számot adott.

---

²⁴ Erről bővebben l. például: „*Amit teszünk, a történelem fő sodrásába esik*” Interjú Mádl Ferenc miniszterrel (Rivalda Magazin 1993/5. 8.) Mádl Ferenc: Európa és a magyar jogrendszer (In: Máthé Gábor (szerk.): Magyar jogászgyűlés. Siófok. 1992. ápr. 24-26. Bp., Magyar Jogász Egylet, 1992. 14-23.).